

מיזם מים גיאופוליטי ענק ישנה את פני האזור

אורי שני

פרופסור לקרקע ומים באוניברסיטה העברית, לשעבר נציב המים
ויו"ר ועדת ההיגוי של הפרויקט

בעיצומה של תקופה סוערת ובווערת ביחסינו עם הפלשתינאים, ובעוד
הירדנים מביעים דאגה מן המתרחש בהר הבית, וירושלים מצויה
במצב של תבערה, יוצא לדרך מיזם מים ענק, משותף לישראל, לירדן
ולפלשתינאים. קשה להאמין? עובדה.

ראינה: טל בשן

בדצמבר 2013, אחרי שבע שנות הכנה ומשא ומתן, נחתם בווינגטון בטקס חגיגי
"הסכם מטרייה" היסטורי בין שרי המים של ירדן, ישראל והרשות הפלשתינית לבין
הבנק העולמי, על פרויקט הקמת מפעל להתפלת מים בעקבה והעברת 100 מיליון
מ"ק מים מים סוף לים המלח – המהווה צעד ראשון במה שעתיד להפוך (אם הפיילוט
הניסיוני אכן יצליח) לפרויקט "תעלת הימים", שעשוי לפתור את בעיית המים והתמונה
הגיאופוליטית של האזור כולו.

"בבנק העולמי לא האמינו שההסכם אכן ייחתם, אבל זה קרה", אומר בסיפוק פרופ'
אורי שני, לשעבר נציב המים ויו"ר ועדת ההיגוי של הפרויקט, המרכז ומלווה אותו
לאורך כל הדרך. "בהחלט הרגשתי גאווה היסטורית כשנתניהו, אבו מאזן ועבדאללה
מלך ירדן אישרו כולם, בעת ובעונה אחת, חתימה על ההסכם. מסתבר שאם כל הצדדים
באזור רוצים להגיע למשהו, ויש מי שידחוף את הנושא – זה אפשרי."

"הפרויקט בגרסתו הנוכחית נולד בגלל מצבו הקשה של ים המלח, שהולך ונעלם ומתייבש
בקצב מהיר", מסביר פרופ' שני. "הדבר קורה בגלל הסכירה וניצול המים הזורמים לים

מיזם מים גיאופוליטי ענק ישנה את פני האזור

המלח מצד כל מדינות האזור, כך שפחות ופחות מים מגיעים לימה, לצד גידול משמעותי באוכלוסיית האזור. מייבוש הים נוצרות בעיות קשות שכולנו מכירים, החל מהבולענים והפגיעה בתיירות האזורית, ועד הפגיעה בים המלח כאתר היסטורי עולמי ופנינת טבע.

כבר בשנת 2000, עלה נושא שימור ים המלח בגרסתו הנוכחית. שבע שנים לאחר מכן, הוחלט כי הבנק העולמי ייקח על עצמו חקר היתכנות של פרויקט הזרמת המים לים המלח. "לנגד עינינו עמדו שלוש מטרות עיקריות. ראשית, ללמוד ולייצב את ים המלח; שנית, להוסיף מקורות מי שתייה לאוכלוסיית האזור; ושלישית, ליצור יחסי עבודה משותפים בין שלושת השותפים. דבר אחד היה ברור לכולם: העלות של אי-פתרון הבעיה תהיה גדולה בהרבה מעלות של פתרון."

"בפני כל שותפי הפרויקט ניצבת משימה לא פשוטה: איך מקימים פרויקט בשטח ירדני, בשותפות ישראלית ופלשתינאית מלאה, בתקופה פוליטית בעייתית שכזו."

עלותו של פרויקט מסוג זה, בסדר גודל מלא, עמדה על כ-12 מיליארד דולר, והעלתה חששות רבים מצד אנשי איכות הסביבה לגבי גורלו של ים המלח, שכן בגלל הרכבו המיוחד עלולים להיגרם למים נזקים בלתי הפיכים ברגע שיוזרמו אליו מי ים מלוחים. "כיוון שהנושאים הסביבתיים מסובכים, ואי אפשר היה לערוך ניסויים בקנה מידה קטן מדי, כי גם הכמות קובעת, הצענו להתחיל בפילוט שילווח במחקרים רציניים, מסביר פרופ' שני.

למימון הפילוט בעלות של 16 מיליון דולר, התגייסו מדינות רבות בעולם, ביניהן ארצות הברית, יפן, קוריאה, צרפת ושוודיה. "צריך להבין שים המלח חשוב מאוד לא רק לנו, אלא לעולם כולו, מסיבות דתיות והיסטוריות," מסביר פרופ' שני.

אט אט, במשא ומתן ממושך ומפרך, התגבש הפרויקט, בהתאם לאילוצים הגיאוגרפיים באזור: ראשית היו הירדנים, הסובלים ממחסור קשה במים (בעמאן, למשל, מקבלים התושבים מים בחלוקה רק אחת לשבוע), שהתנו את הפרויקט בכך שהמים יותפלו ויוזרמו מים סוף, על מנת שיוכלו קודם כול לפתור את מצוקת המים אצלם. "בניגוד לישראל, שנעזרת מאוד במי התפלה, מצבם של הירדנים קשה בהרבה. כששאלו אותנו אנשי ממשל בישראל למה לשתף פעולה עם ירדן, הסברנו שהם עמדו

להתחיל לחפש פתרונות לבעיה בכל מקרה – איתנו או בלעדינו, ואם כך, עדיף לעשות את הדברים ביחד, "מסביר שני.

על פי דרישות הבנק העולמי היה צריך לשתף גם את הפלשתינאים בפרויקט, וסוכם כי הם יקבלו את הזכות לקנות מים מישראל במחירי התפלה מוזלים, עניין שעורר התנגדויות מצד פוליטיקאים בצד הימני של המפה. "הסברנו שאכן, מדובר בשטח שחלקו באזור c, עם הסכם עוד מימי אריאל שרון ולאחר מכן אהוד אולמרט. מעבר לזה, פתרון בעיית המים לפלשתינאים במי התפלה משמיט את הקרקע מתחת לדרישותיהם לשליטה במקורות נוספים של מים טבעיים, בטענה שאין להם מים."

בינתיים, כפי שקורה בדרך כלל, חלו גם חילופי גברי – השרים שמעון פרס ופואד בן אליעזר, שטיפלו בנושא, הוחלפו בשר סילבן שלום, שקיבל עליו את האחריות לפרויקט במסגרת המשרד לשיתוף פעולה אזורי. "אין ספק שהוא כוח עיקרי שתומך ומניע את הפרויקט, "מספר שני, "קיבלתי ממנו גיבוי לאורך כל הדרך". בינתיים פרש שני מתפקידו כנציב המים, והפך לסמנכ"ל בכיר בחברת "אדמה" (לשעבר "מכתשים-אגן"), "כיוון שכבר היינו בעיצומם של הדברים, ונוצרו יחסים טובים עם הירדנים והפלשתינאים, הוחלט שאמשיך ללוות את הפרויקט הזה, בשכר סמלי."

שבע שנים של משא ומתן דו-צדדי ותלת-צדדי, על כל המשברים והגלים, עברו על השר סילבן שלום ושני עד לחתימה על ההסכם. "חלק מהמשא ומתן נעשה בתקופתם של שרים שאינם מאמינים בהסכם השלום, "מספר שני, "וצריך לזכור שהיחס למים, באופן כללי, אף פעם איננו רק פונקציונלי. מים הם נושא אמוציונלי, אצל כל בני האדם, ויעידו כל המלחמות על מים מאז שחר ההיסטוריה."

משבר נוסף נוצר כשהפלשתינאים דרשו להקים מתקן התפלה בעין פשחה. "פורמלית, המים שם אכן שייכים להם, אבל הסברתי להם שזה לא יוכל לקרות, משום שהזרמת מים מים המלח לחברון תהיה יקרה מאוד. כדי שיוכלו 'לרדת מהעץ' ולחזור בהם מהחלטת הממשלה שקיבלו בנושא, הצעתי להם להגדיר את העניין כ'פיילוט ניסיוני' בלבד, וכך היה."

עם הזמן, מספר שני, נקשרו גם יחסי ידידות לא פורמליים בין שלושת הצדדים מנהלי המשא ומתן, "עד כדי כך שלפעמים שלושתנו היינו מתאמים בינינו עמדות למול הבנק העולמי והמדינות התורמות, "הוא מספר בחיך.

מיזם מים גיאופוליטי ענק ישנה את פני האזור

על פי זיכרון הדברים שנחתם בסופו של דבר, יישאבו בשלב הראשון 65 מיליון מ"ק מים סוף, שיעברו התפלה במתקן חדש שיוקם צפונית לעקבה ויזורמו (בצינור שאורכו 180 ק"מ), על פי החלוקה הבאה: 30 מיליון מ"ק לירדנים, 35 מיליון מ"ק לישראל, כשמי התמלחת (הרכז) יזורמו לים המלח ויביאו להאטת קצב ירידת מפלס המים. הפלשתינאים, כך סוכם, יוכלו לקנות מישראל מים במחירי התפלה. "ההסכם בנוי מהסכם-על בין שלוש המדינות לבנק העולמי, ומתחתיו הסכמים דו-צדדיים, ישראל-ירדן וישראל והרשות הפלשתינאית," מספר שני בגאווה, "האמת היא שעד הרגע האחרון לא היה ברור אם אנשי הבנק העולמי יבואו לטקס החתימה – הם פשוט לא האמינו שהוא יתקיים, ורצו לחסוך מעצמם מבוכה. בסוף כולם התייצבו שם בגדול."

**"כ־400 מיליון
דולר יוקצבו
למתקן ההתפלה,
ועוד 300 מיליון
דולר להקמת
הצינור המוביל."**

כעת ניצבת בפני כל שותפי הפרויקט משימה לא פשוטה: איך מקימים פרויקט בשטח ירדני, בשותפות ישראלית ופלשתינאית מלאה, בתקופה פוליטית בעייתית שכזו? "ובכל זאת הצלחנו להתקדם, ואנחנו יוצאים לסדרת מכרזים עולמיים להקמת מתן ההתפלה (BOT), תהליך שיימשך כשנתיים," מספר שני.

החברה שתיבחר תיקח על עצמה את בניית המתקנים, בעלות של כ־400 מיליון דולר למתקן ההתפלה, ועוד 300 מיליון דולר להקמת הצינור המוביל, ותכסה את ההוצאות ממכירת המים לכל הצדדים. במקביל, תיבנה בישראל מערכת להזרמת המים מעקבה. "בצד הישראלי קק"ל תוכל לתרום רבות," מציין שני, "הן בשימוש במים המותפלים והן בהזרמת המים המלוחים לים המלח."

שאלה: ואחרי כל זה, לאור התנאים הגיאופוליטיים במזרח התיכון, אתה אופטימי?

"כולנו מקווים לטוב. מדובר כאן בצרכים אמיתיים, שכולנו באזור שותפים להם, כך שלכולם יש הרבה מה להרוויח, או להפסיד. אם אכן נצליח להקים את הפרויקט, ונהיה ספקי רוב המים של ירדן, אין ספק שזה יכול לשנות את פני האזור כולו."